

ÁRKOSY LILLA

BALÁSFALVI KISS ALBERT

(1874–1937)

I. Életrajz

Közel 83 éve hunyt el 1937. július 1-jén *Balásfalvi Kiss Albert*, a magyar magánjog kiemelkedő alakja, római jogász, jogtörténész és egyetemi tanár.¹ Tudományos munkássága nagy hatással volt a hazai jogi oktatásra. Kiemelkedő jelentősége volt az ország egyetemi életében, hisz oktatói tevékenységet folytatott több egyetemen is, többek között a pozsonyi Erzsébet Tudományegyetemen,² valamint a Szegedi Ferenc József Tudományegyetemen is megfordult.³

A Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegyében, jómódú nemesi családba *született Balásfalvi Kiss Albert* Kecskeméten, 1874. november 2-án.⁴ Édesapja a temesvári ítélőtáblai bíró Balásfalvi Kiss István (1844–1895) édesanyja Kozma Emília (1845–1923) ősi kecskeméti nemesi családból származott.⁵ Öccse, Balásfalvi Kiss Endre 1934–1938 között Kecskemét polgármesteri tisztségét töltötte be, majd Pest-Pilis-Solt-Kiskun vármegye főispánja volt 1938–1944 között. További két fiatalabb fiútestvére, Balásfalvi Kiss József (1875–1926) és Balásfalvi Kiss Kálmán (1880–1931) mellett lánytestvére is született Balásfalvi Kiss Emília (1877–1971). Legfőképpen Kecskeméten élt és tevékenykedett. Kiváló eredménnyel érettségizett 1892-ben. Egyetemi tanulmányait a budapesti Pázmány Péter Tudományegyetemen kezdte 1892-ben, majd 1896-ban szerezte meg jogtudományi doktorátusát.⁶ Emellett tanult a grazi, a heidelbergi, a berlini, a lipcsei és a müncheni Tudományegyetemeken is, végül magántanári képesítést szerzett Kolozsvárott 1902-ben.⁷ Miután befejezte egyetemi tanulmányait 1898-ban, visszatért szülővárosába, ahol még ebben az évben a jogakadémia tanára, majd 1905-től az intézmény igazgatójává lett.⁸ A tanári székfoglalóját 1903-ban A birtokvédelem keletkezése

¹ Révai Nagy Lexikona 21. kötet: kiegészítés. Budapest, 1935. 509. p.

² BENKE 1998.

³ MOLNÁR 4. p.

⁴ Szegedi Egyetemi Almanach 1921-1995. I. 1996. 45. p.

⁵ Kecskeméti Közlöny. 1937 július 19. évforduló 146–172. szám. 148. sz. 1. p.

⁶ MOLNÁR 1999, 4. p.

⁷ STIPTA 2019. 224. p.

⁸ PÉTERNÉ FEHÉR – SZABÓ – SZÉKELYNÉ KÖRÖSI 1992. 146. p.

a római jogban címmel adta elő. Első munkahelyén magánjogot tanított 1897-től 1907-ig, majd a kassai állami jogakadémian oktatott, végül pedig 1914-ben egyetemi tanár lett a Pozsonyi Tudományegyetem jogi karán, ahol nemzetközi magánjogot és római jogot adott elő.⁹ A Pozsonyi Tudományegyetem dékáni tisztségét is betöltötte az Állam- és Jogtudományi Karon az 1919–1920. tanévben. Itt részt vett a cseh megszállás ellen szervezett ellenállásban, és ő osztotta szét a Magyarországról érkező anyagi javakat. A magyar nyelvű oktatás megszűnését követően hazaköltözött. A Kolozsvárról Szegedre menekült egyetem római jogi tanszékének lett a vezetője 1921-től.¹⁰ Emellett dékáni tisztséget töltött be az 1930–1931. tanévben, prodeán 1931–1932-ben.¹¹ 1934–1935-ben az Egyetem rektoraként, majd a következő tanévben prorektorként tevékenykedett.¹²

Fő kutatási területe az anyagi magánjog és annak története volt, emellett foglalkozott római jogtörténettel és annak európai hatásával, valamint jogszociológiával is. Tagja volt továbbá az országos felsőoktatási tanácsnak.¹³ Szegeden 16 éven át volt a Ferenc József Tudományegyetem Jog- és Államtudományi Karán a római jogi tanszék vezetője. Számtalan állami tisztsége mellett országos egyesületeknek, többek között a Kecskeméti Torna és Vívó Egyletnek volt az elnöke, és egyéb választmányok tagja. Irodalmi tevékenysége fiatalabb éveiben kimagaslónak minősült, majd ahogy idősödött, egyre inkább a közéleti tevékenysége erősödött.¹⁴ Tagja volt az Országos Ősztöndíj Tanácsnak és *senator magistere* volt a Turul Bajtársi Egyesületnek.

A Kecskeméti Közlöny tudósítása szerint dr. *Balásfalvi Kiss* Albert a magyar érdemrend középkeresztjének viselője váratlanul, 1937. július 1-jén halt meg. Halála nagy veszteség volt mind családjá, mind a nemzet számára. Halálával a jogászvilág egyik legkiemelkedőbb tagját veszítette el.¹⁵ Lakiteleken helyezték örök nyugalomra.¹⁶

II. Tudományos munkásság

Fő kutatási területe az anyagi magánjog volt, amit jól tükröznek fontosabb munkái. *Az elévülés a magyar anyagi jogban* című tanulmánya 1902-ben látott napvilágot, majd ugyanebben az évben *Az elévülés a Polgári Törvénykönyv Tervezetében* című munkája

⁹ RUSZOLY 2001. 37–40. pp.

¹⁰ Kecskeméti Életrajzi Lexikon. 1992. 146. p.

¹¹ Szegedi Egyetemi Almanach 1921–1995 I. Hungária. Szeged, 1996. 45. p.

¹² STIPTA 2019, 224. p.

¹³ Szegedi Egyetemi Almanach 1921–1995 I. Hungária. Szeged, 1996. 45. p.

¹⁴ MOLNÁR 1999. 4. p.

¹⁵ Kecskeméti Közlöny 1937. 1. p.

¹⁶ Sírja jelenleg a kecskeméti református temetőben található, amelyet 2009-ben védetté nyilvánított a Nemzeti Emlékhely és Kegyeleti Bizottság. Sírfeliratán számos korábban betöltött tisztsége említésre került, jól szemléltetve kiemelkedő jelentőségét: „egyetemi nyilvános rendes tanár a II. oszt. magyar érdemrend tulajdonosa, a szegedi Werbőczy Bajtársi Egyesület Magistere a dunántúli Református Egyházkerület választott tanács bírójá. A kecskeméti Jogakadémia tanára 1896, igazgatója 1904. a kassai Jogakadémia tanára 1907–1914. a pozsonyi Erzsébet Tudományegyetem tanára 1914–dékána 1919/1920 a szegedi Ferenc József Tudományegyetem tanára 1922, dékána 1930/1931 rectora 1934/1935.”

is megjelent.¹⁷ Emellett elsőként foglalkozott hazánkban jogszociológiával, e jogterület első kutatójának tartják.¹⁸ Mindezek mellett jogtörténész és római jogász is volt.¹⁹

Az elévülés a magyar anyagi magánjogban

Az elévülés a magyar anyagi magánjogban című munkájában sérelmezte Kiss Albert, hogy az akkori szakirodalom²⁰ rendkívül szűkszavú az elévüléssel kapcsolatban, és a legtöbb még fel sem hozza az ezzel összefüggő vitás kérdéseket.²¹ Kiemelte, hogy az elévülés jogintézményét a joggyakorlat alakította ki, valamint a bírói gyakorlat kezdetekben mind az elbirtoklást, mind a keresetelévülést elévülés névvel illette.²² Hangsúlyozta, hogy az elévülésre vonatkozó rendelkezéseket a joggyakorlat jóval pontosabban formálta meg, mint ahogy azt a tankönyv-, illetve szakirodalomban tették.²³ Felhívta a figyelmet, hogy a római jog, élesen elhatárolta az elbirtoklás és a keresetelévülés jogintézményét, azonban a 12. században tevékenykedő glosszátorok e kettő jogintézményt összevonták a *praescriptio* fogalma alá, amely alatt a jogosultságok megszerzésének, vagy megszűnésének időmúláson alapuló módját értették.²⁴ Az előbbivel kapcsolatban Savigny²⁵ úgy vélte, hogy a római jogi fogalom félreértése történt, hisz maga a *praescriptio*²⁶ a formula része volt. Csak Justinianus császár (527–565) consitutiójában²⁷ található a *temporalis praescriptio* annyira tág értelemben, hogy az elbirtoklás is beletartozik, és a *praescriptio* ezen egységes fogalmának felfogása lesz uralkodó a XIX. század első éveiben.

Az új felfogás képviselőjeként Savigny²⁸ határvonalat húzott az elévülés és az elbirtoklás fogalmai között, innentől kezdve e két jogintézmény szétválasztása általánosnak mondható mind a szakirodalomban, mind a törvényhozásban. Savigny álláspontját követően Kiss Albert Donellus²⁹ fejtegetéseit is számba vette, amelynek értelmében a Theodosiusi illetve, Justinianusi jog praetori, valamint *aedilisi* keresetei, továbbá az *actio de dolo*³⁰ megindításának lehetősége *ipso iure*, a törvény erejénél fogva szűnnek meg, a törvényben meghatározott idő elteltével. Sokra tartotta Grawein³¹ fejtegetéseit a

¹⁷ Szegedi Egyetemi Almanach 1921–1995 I. Hungária. Szeged, 1996. 45. p.

¹⁸ CSEKEY 1937. 283–286. pp.

¹⁹ Kecskeméti Életrajzi Lexikon 1992, 146. p.

²⁰ ZSÖGÖD 1900. FODOR 1899.

²¹ BALÁSFALVI KISS 1902a, 105. p.

²² Pl. C. 86. II/23. 6916/85. sz. (Dt. r. f. XIV. 204. p.): 85. II/10. 6267-84. p.. t. XII. 12.: Dt. uj f. XXXII. 323. p.: Dt. uj f. IV. k. 214. sz.

²³ 1867-től kezdődően rengeteg hazai törvényben megjelentek elévülési rendelkezések. Az elévülési határidőket Márkus Dezső a Magyar Jogi Lexikon III. k. 241-243 oldalán állította össze „Elévülés” című tanulmányában.

²⁴ BALÁSFALVI KISS 1902a, 109. p.

²⁵ FRIEDRICH CARL VON SAVIGNY: *System des heutigen römischen Rechts*. Berlin. 1974. IV. k. 312. s. k.

²⁶ Gai. Inst. 4,130.

²⁷ C. 5,12,30: *Omnis autem temporalis praescriptio, sive per usucapionem inducta...*

²⁸ SAVIGNY 1974. 265. p.: Wenn ein Klagrecht dadurch untergeht, dass der Klagberechtigte dasselbe inner halb eines gewissen Zeit-Aufhebung des Rechtes Klagenverjährung.

²⁹ Donellus: Comment XVI. k. 8. f. 21-22.

³⁰ C. 2,21,8.

³¹ GRAWEIN 1880.

témával összefüggésben, aki vizsgálta az összes olyan jelenséget, amelynek közös jellemzője, hogy a jog meghatározott idő elteltével megszűnik. Végül két uralkodó definíció született az elévülés fogalmát illetően. Az uralkodó nézet értelmében Savigny,³² Windscheid,³³ Unger,³⁴ Dernburg³⁵ alapján az elévülés a kereseti jognak a megszűnése abból kifolyólag, hogy az arra jogosult nem élt jogának gyakorlásával a törvényben meghatározott idő alatt. Ezzel szemben Grawein definíciója értelmében az elévülés a kereseti jognak azon okból való megszűnése, hogy a jogosult elmulasztotta cselekményének véghez vitelét, amelyeket a jogszabály az elévülési időt félbeszakító okoknak tekint.

Ezt követően azt a kérdést boncolgatja Kiss Albert, hogy miért a kereseti jognak az elévüléséről beszélhetünk és miért nem a jognak vagy az igénynek vagy akár a követelésnek az elévüléséről? E kérdés megválaszolásához tisztázta a kereseti jognak, az igénynek, illetve a jognak a fogalmát és ezek egymáshoz való viszonyát.³⁶ A jogirodalom vitái a glosszátoroktól kezdődően a középkoron át a Celsus³⁷ által definiált *actio* fogalom körül alakultak ki. Kérdéses volt, hogy e definíció általában a kereseti jogra, vagy kizárólag a kötelemkből eredő actiókra irányadó. Az idő múlásával tisztázódott, hogy az összes *actio*-nak az *obligatio*, vagyis kötelem az alapja. Savigny véleménye értelmében a keresetjog olyan jogintézmény, amely bizonyos jogosultságok megsértéséből származnak, azaz nem külön fajtája a jogoknak, hanem, egyfajta kísérelője. A jogok sértéséből eredő változás, hisz a sértett a jogsértővel sajátos jogviszonyba kerül, általában a jogsértés megszüntetését követeli. E jogsértés miatt kialakuló viszony a keresetjog vagy kereset. Vagyis a keresetjog két dolgot feltételez: egy adott jogot vagy bizonyos jogosultságot (*Recht an Sich*) és e jognak a megsértését. Ha az első hiányzik, akkor jogsértés sem valósulhat meg, ha a második elem, azaz a jogsértés hiányzik, akkor az adott jog a kereset speciális formáját nem veheti fel, vagyis nincs *actio nata*,³⁸ azaz nem születik meg a keresetjog sem. Tehát e két előbbi feltétel konjunktív, azaz egyszerre kell fennállnia mindkettőnek.

Az elévülés a Polgári Törvénykönyv tervezetében

Kiss Albert e tanulmányában a magyar magánjog elévülési tételeit vette számba és megállapította, hogy az erre vonatkozó anyagi szabályok, illetve ezek rendszerei létrejöttének tekintetében „középuton állnak” a történetileg kialakult *sui generis* intézmények és a recipiált *institutio* között.³⁹ Kiemelte, hogy az elévülés jogintézményének kialakulásához hazánkban hozzájárult az Osztrák Polgári Törvénykönyv hatása és a joggyakorlat. Hangsúlyozta Savigny szerepét, akinek feltűnése előtt a *praescriptio* fogalmát a római források félreértelmezésével az elbirtoklással, az elévüléssel a szolgalmak (*non usus* révén történő) megszűnésével, azaz bizonyos jogok szerzésének, illetve elvesz-

³² SAVIGNY: *System* V. k. 237 § 265. p.

³³ WINDSCHEID: *Pandekten*. I. 106. § 302. p.

³⁴ UNGER: *System II*. 119. § IV. kiadvány 401. p.

³⁵ DERNBURG: *Pandekten*. I. 342. p.

³⁶ BALÁSFALVI KISS 1902a, 130. p.

³⁷ D. 44,7,51. *Nihil aliud est actio quam ius quod sibi debeatur iudicio persequendi*.

³⁸ BALÁSFALVI KISS 1902a, 132. p.

³⁹ BALÁSFALVI KISS 1902b. 5. p.

tésének lehetőségével azonosította az elmélet és a gyakorlat is. Savigny után még Windscheid igény-elmélete hozott jelentős változásokat az elévülés tételeiben. Az igény fogalmának a feltüntetése nagymértékben hozzájárult e jogintézmény szabályainak kialakulásához. A Polgári Törvénykönyv Tervezete az elévülés jogintézményének általános rendelkezéseit a IV. részben, a kötelmi jog részben a VI. cím IV. fejezetében tartalmazza, az 1326. §-1358. §-ig. E Tervezet szerint az elévülés anyagi jogi kifogásnak minősül, amely esetén az adós erre történő hivatkozással megtagadhatja a teljesítést érdemi védekezés nélkül. Ennek értelmében az elévülés nem tartozik a kötelemszünetítő okok közé. A Tervezet célja, hogy a kötelem megszűnése mellett kerüljön rendezésre az elévülés jogintézménye.⁴⁰

Jól látható, hogy a Tervezet már élesen elválasztja az elévülést az elbirtoklástól és az előbbi tárgya egyértelműen egy követelés, amely már nem csupán kötelmi viszonyon, hanem abszolút hatályú jogosultságokon is alapulhat. A Tervezet az elévülési időt 10 évben határozta meg. Az egyik legnagyobb újítása volt a Tervezetnek, hogy csoportosítva megoldotta a mindennapi élet üzleteiből származó követeléseket, amelyekre három évnyi elévülési időt állapított meg, és pontosította az elévülés kezdő időpontját, ami a követelés érvényesíthetővé válásának, azaz a lejáratának időpontja. Majd e rendelkezéseket követték az elévülés félbeszakadására és nyugvására irányadó szabályok.⁴¹ A Tervezet rendkívül nagy módosítást eszközölt volna az akkori magyar magánjogban, a meglévő jog fejlesztése helyett, a Tervezet a *receptio* megvalósítását preferálta, csekélyebb változásokkal a német Polgári Törvénykönyv rendelkezéseit követte. A Tervezet az elévülést önálló, *sui generis* jogintézménynek tekintette és megállapította, hogy a korábban *praescriptio* fogalma alá sorolt elbirtoklással, a *non usus* által történő jogmegszűnéssel, valamint az *usucapio libertatissal* való rokonsága csupán külsőleges. Kiss szerint ez nem szorult helyesítő kritikára, hisz már a múlt században bebizonyosodott, hogy a *praescriptio* egységes fogalma jogilag helytelen.⁴²

A Tervezetben felszínre jutott az igény (követelés) *theoria*, amelynek értelmében az elévülés tárgyának a követelést tekinti, ahogyan a német polgári törvénykönyv is (*Anspruch*). Jelentős viták alakultak ki az igény szó, mint *terminus technicus* körül, amely Windscheidet megelőzően nem szerepelt a pandektajogi irodalomban. A Tervezet az Indokolás értelmében (III. 696.) az igénynek, mint *terminus technicus*nak az alkalmazását elvetette, hiszen „a követelés kifejezés ugyanazt fejezi ki, amit a német ptkv. az igény szóval kifejez.”⁴³

Kritikával illette Kiss a Tervezet terminológiáját, és hangsúlyozta, hogy az nem következetes, ugyanis a 110, 146, 148, 162, 166 §-okban szerepel az igény, mint kifejezés „olyan összetettebb jogviszonyokból kiágazó relatív jogosultság jelzésül, amely a Tervezetnek e szót nem használó terminológiája értelmében jog, jogosultság, illetőleg követelés szóval volna megjelölendő.”⁴⁴ Azzal összefüggésben, hogy mi minősül az elévülés tárgyának, vagyis, hogy következetesen melyik kifejezés kerüljön alkalmazásra *terminus technicus* gyanánt, mind a törvények, mind a joggyakorlat szóhasználatában

⁴⁰ BALÁSFALVI KISS 1902b, 8. p.

⁴¹ BALÁSFALVI KISS 1902b, 9. p.

⁴² BALÁSFALVI KISS 1902b, 47. p.

⁴³ Indoklás a Magyar Általános Polgári Törvénykönyv Tervezetéhez. III. kötet 696. p.

⁴⁴ Indoklás a Magyar Általános Polgári Törvénykönyv Tervezetéhez. I. kötet 207. p.

rendkívül eltérő kép mutatkozott.⁴⁵ Kérdéses volt, hogy a német polgári törvénykönyvben szereplő *Anspruch* fogalmának melyik magyar kifejezés felel meg leginkább. Végül a „követelés” műszót alkalmazta a Tervezet, amelyet Kiss Albert nem tartott túl szerencsésnek, hiszen az adott időszak terminológiája értelmében a követelés fogalma össze volt növe a kötelem valamint a kötelmi jog fogalmával. Emellett a polgári perrendtartásról szóló törvényjavaslat teljesen eltérő tartalommal használta a követelés szót, amely alatt azt értette, amit a felperes követelt, függetlenül attól, hogy volt-e jogalapja (Pl.: 34. §, 90. §, 93. §). Kiemelte ez alapján Kiss, hogy nincs harmónia az anyagi és az alaki jog terminológiája között.⁴⁶

A birtokvédelem keletkezése a római jogban

1903-ban Kecskeméten tanári székfoglalóját *A birtokvédelem keletkezése a római jogban* címmel tartotta meg. Ezt követően megjelent tanulmányában – egyebek mellett – hangsúlyozta, hogy az *ager publicus*ra engedett használati jog egy rendkívül speciális fajtája a dologi jogi jogosultságoknak, hisz a tulajdonjog az államot illeti. Nem minősült egyszerű bérletnek, mivel a használat ez előbbinél terjedelmesebb jogosultságokat biztosított annak jogosultja számára. Az ilyen földterületek felett bizonyos rendelkezési joga volt a használóknak, hisz eladhatta, elajándékozhatta, átörökíthette ugyanúgy, mintha magántulajdonban lévő dolog lett volna. Kiss Albert véleménye értelmében e jogviszony nem tekinthető a magánjogi *possessio*-nak, ugyanis az államnak visszavételi joga van, amelyet bármikor korlátlanul gyakorolhat. Továbbá e jogviszony közjogi természetét tanúsítja, hogy ilyen jellegű ingatlanokat nem lehetett elbirtokolni.⁴⁷

A római jog receptiója a germán jogban és annak hatása az európai jogfejlődésre

Kiss Albert rektori székfoglalóját 1934. szeptember 29-én *A római jog receptiója* címmel tartotta meg Szegeden.⁴⁸ A római jog németországi receptiójának jogtörténeti előzményeit és az akkori társadalmi és gazdasági helyzetet elemezte, amelynek köszönhetően a *receptio* megvalósult. A római jog német területeken történt receptiójának

⁴⁵ A törvények szóhasználata: 1. „keresetelévülés”-ről (pl.: 1871: VIII: 72. §, 74. §; 1871: LIV: 13. §; 1874: XXXIV: 72. §; 1874: XXXV: 189. §. 1884: XVI: 36. §. 1898: XXIII: 29. §. stb.) 2. csupán az „elévülés”-ről (1875: XXXVII: 298. §) 3. „követelés-elévülés”-ről (1874: XVIII: 9. §. 1881: XXXIII: 37. §, 40. § stb.) 4. „követelési jog” elévüléséről (1875: XVII: 7. §. 1899: XLVI: 29. §.); 5. „igény” elévüléséről (1877: XX: 137. §. berni egyezmény 45. §.) 6. „jog” elévüléséről (1881: LX: 23. §. 1881: XVII: 37. §. stb.) 7. kamatok (1883: XXV: 19. §.); betétek és járulékaik (1885: IX: 22. §.); kincstári utalvány (1897: XXXIX: 30. §.) elévüléséről; 8. Sokszor nem is az „elévülés” szót alkalmazzák, hanem synonym kifejezésként az elenyésztés (1881: XLI: 22. §.), illetve a megszűnés (1896: XXXIII: 581. §.) szavakat.

Hasonló ingadozó szóhasználatot mutat a szakirodalom is ekkor. Leginkább az „elévülés” kifejezés került használatba Suhayda, Ökröss, Kallós, Wenzel, Zlinszky, Reiner által. A Hoffmann-Tervezet az „igény”, a Györy-Tervezet „a kereset”, az Apáthy-Tervezet a „követelés” elévülését ismerteti.

A bírói gyakorlatban viszont legfőképpen a keresetelévülés vagy egyszerűen az elévülés kifejezés került alkalmazásra.

⁴⁶ BALÁSFALVI KISS 1902, 23. p.

⁴⁷ KISS ALBERT: *A birtokvédelem keletkezése a római jogban*. Székfoglaló értekezés, évk. 1903. 1–16. pp.

⁴⁸ BALÁSFALVI KISS 1937.

okait és következményeit vizsgálta.⁴⁹ Kiemelte, hogy az ily módon átvett római jog igen jelentős módosulásokon ment keresztül a középkori itáliai városokban, vagyis ekkor már a római jog részét képezte az a joganyag is, amelyet a középkor alkotott.⁵⁰ Annak ellenére, hogy Magyarország a német szellemiségen keresztül kapcsolódott az egész Európát átformáló latinításba, hazánkban nem került sor a római jog recepciójára Werbőczy „Tripartituma” miatt, hisz ehhez a magyarság, mint saját hazai joghoz rendkívüli módon ragaszkodott. Mégis számtalan római jogi jogelvet átvett a magyar joggyakorlat.⁵¹ E művében hangsúlyozta, hogy a római jog az egész európai kontinens jogfejlődésére hatással volt. Olyan magánjogi rendszert hoztak létre, amelyet világszerte szinte minden ország átvett, és e jog a Német-Római Szent Birodalomba történő *receptió*jával élő joggá és közkinccsé vált. Ezt rendkívül jól szemlélteti az a tény, hogy a római magánjog alapelvei (többek között a *nemo plus iuris* elve, az *exceptio rei iudicatae* kifogása, a felelősségi szabályok, az adósi késedelem, a jog-, illetve kellékszavatossági rendelkezések, a *Favor testamenti* elve, stb.) napjainkban is általánosan bevett alapelvek.⁵² Kiss Albert véleménye értelmében a római jog *receptió*ja a Szent Német Birodalomba a renaissance szellem jegyében valósult meg.⁵³

Büntetőjogi magánjog?

Büntetőjogi magánjog című munkájában egy Fayer László⁵⁴ által felvetett kérdést elemzett, mégpedig hogy milyen mértékben alkalmazhatja a büntetőjog azokat a fogalmi meghatározásokat, amelyeket más tudományterületek a maguk részére kialakítottak. Fayer arra jutott, hogy a magánjog fogalmait megfelelő *revisio* nélkül nem fogadhatja el a büntetőjog. E megállapításhoz fűzött kritikái megjegyzéseket Kiss Albert, aki inkább Csemegi Károly álláspontjával értett egyet.⁵⁵ Ennek értelmében a büntetőjognak a legteljesebb mértékben tiszteletben kell tartania a magánjogi rendelkezéseket és a felmerülő magánjogi kérdésekre a polgári törvénykönyvek tartalmazzák a választ e nézet szerint, amely ellentétes Fayer László álláspontjával. Ez utóbbi értelmében a büntetőjog a legsúlyosabb szankciókat tartalmazó jog, és e szankciók bekövetkezését nem rendelheti alá olyan definícióknak és rendelkezéseknek, amelyek csekélyebb súlyú szankciókra tekintettel jöttek létre. Ezen álláspontot több téren is vitatta Kiss Albert. Kiemelte, hogy a definíciókat valamint a rendelkezéseket nem a meglévő szankciókra figyelemmel alkotják meg, hanem sokkal inkább a szankciókat alkalmazzák meghatározott jogi érdekeket szolgáló jogintézmények védelmére, és e büntetőjogi szankciók gyakran célozzák a magánjogi jogintézmények védelmét akár súlyosabb jogkövetkezmények révén. Ennek alátámasztására példaként hozta, hogy amíg a magánjog a birtok védelmét célozza a birtokkeresetekkel és az önsegély csekély mérvű engedésével, addig a büntetőjog a

⁴⁹ MOLNÁR 1999, 4. p.

⁵⁰ MOLNÁR 1999, 4. p.

⁵¹ BALÁSFALVI KISS 1937, 44. p.

⁵² BALÁSFALVI KISS 1937, 46. p.

⁵³ BALÁSFALVI KISS ALBERT: *A római jog receptiója a germán jogban. Beszámoló a szegedi m. kir. Ferencz József Tudományegyetem 1934., 1935. évi működéséről.* Szeged, 1936. 316. p.

⁵⁴ FAYER 1899.

⁵⁵ BALÁSFALVI KISS ALBERT: *Büntető magánjog?* Jogtudományi Közlöny. 35. évf. 12. szám. 1900. 90. p.

birtokot, illetve a birlalást a lopás bűncselekményére megállapított jogkövetkezményekkel, szankciókkal védi, ahol fontos szempont a jogrend fenntarthatósága is. Kérdéses, hogy amennyiben magánjogi intézményeket jelölő fogalmak szerepelnek, bizonyos esetekben akkor honnan vegye a büntetőbíró a vitatott magánjogi fogalom jelentését? *Fayerrel* ellenben *Kiss* azt szorgalmazta, hogy érdemes lenne a magánjogból meríteni ilyen esetekben, hisz ez a jogterület dolgozta ki e *terminus technicus*okat.⁵⁶ Érthetetlen *Kiss* számára *Fayer* azon álláspontja, hogy a magánjogi fogalmakat a büntetőbíró ne a magánjogból vezesse le, hisz más szakterületek felmerülő fogalmai is gyakran alkalmazásra kerülhetnek (pl.: statisztika, váltó, pénzügyi, természettudományi *terminus technicus*ok rendkívül gyakran merülnek fel büntetőügyekkel kapcsolatban). Kiemelte *Kiss*, hogy *Fayer* László magánjogi tudomása még az Osztrák Polgári Törvénykönyv (a továbbiakban: Optk.) jogilag helytelen terminológiáját követte, annak ellenére, hogy azóta rendkívül sokat fejlődött a magánjog dogmatikája. Tisztázásra került az ingatlan, az ingó fogalma objektív ismérvek szerint, emellett elhatárolásra került az alkatrész és a tartozék, mint különálló *terminus technicus*ok.⁵⁷ Végül *Kiss* azt a konklúziót vonta le, hogy a magánjogi büntetőjog és a büntetőjogi magánjog is szükségtelen, mivel véleménye szerint a különböző jogi, illetve egyéb szakterületeknek a másik jogterületen történő feltűnésekor felmerülő összeegyeztethetlenségek (inconvenienciák) csupán inkább látszólagosak, és az érintett szak megfelelő ismerete mellett ritkán fordulnak elő. Azonban itt-ott mégis felszínre bukkanhatnak az eltérő jogi szakok közötti határvonalak bizonytalan volta miatt, valamint az ingatag úszóhatárok, továbbá a redundanciáktól mentes kodifikáció szükségessége miatt.⁵⁸

A mostohaanya özvegyi joga a kir. Curia újabb gyakorlatában

Gondolatébresztő tanulmányt írt *Kiss* Albert a mostoha anya özvegyi jogával összefüggésben: *A mostohaanya özvegyi joga a kir. Curia újabb gyakorlatában címmel*. E művében kifejtette, hogy az Országbírói Értekezlet által megalkotott Ideiglenes Törvénykezési szabályok I. 16. §-a⁵⁹ az özvegyi joggal kapcsolatban a korábbi törvényeket rendelték alkalmazni, azon változtatással, hogy e jogosultság megszorítását ezután kizárólag a leszármazók, azaz a lemenő egyenes ági örökösök kérhetik.⁶⁰ Visszaállításra került az említett módosítással az a régi jog, amely Szent István II. decr. 24. cikkén, a Hármaskönyv I. 30., 67., 97., 98., 102., és 104. cikkén valamint az 1840: VIII. tc. 16–19. §-on alapul. Nehezítette a gyakorlati alkalmazást, hogy a régi magyar magánjogban az özvegyi jog nem volt egységes jogintézmény, ugyanis a Hármaskönyv szabályainak személyi hatálya a nemesekre korlátozódott, ezzel szemben az 1840: VIII. tc. viszont az özvegyi jogot kizárólag a jobbagyok özvegyeire vonatkoztatva rendezte. További problémát jelentett *Kiss* szerint, hogy e két szabályozás jelentős eltéréseket mutatott az özvegyi jog tartalmát illetően, hiszen a jobbagyi özvegyi jog sokkal szűkebb körű volt a

⁵⁶ BALÁSFALVI KISS 1900, 90. p.

⁵⁷ BALÁSFALVI KISS 1900, 91. p.

⁵⁸ BALÁSFALVI KISS 1900, 92. p.

⁵⁹ Ideiglenes Törvénykezési Szabályok 1861: 16. § Az özvegyi jog tekintetében a magyar törvények rendeletei újrahatályba lépnek; azonban e jog megszorítását csak a leszármazó egyenesörökösök követelhetik.

⁶⁰ BALÁSFALVI KISS 1909.

nemesi özvegyi jognál. Ezt szemléltette az a tény is, hogy például kiházásitást nem kapott a jobbágy özvegy újbóli férjhezmenetelekor.⁶¹ Ezen eltérések rendkívüli módon megnehezítették a joggyakorlat számára az özvegyi jog intézményének a kiépítését. Jelentős különbség továbbá a két szabályozás között, hogy ha a férj korábbi házasságából született gyermek kérelmezi az özvegyi jog megszorítását, akkor az a különös szabály alkalmazandó, hogy a megszorított özvegyi jog a férj hagyatékának egy gyermekrésznyi hányadra vonatkozó haszonélvezetre korlátozódott. E speciális rendelkezés a nemesi jogban ismeretlen volt, azonban Kiss véleménye értelmében ez tételes elvi alappal nem rendelkezett, nem minősíthető az özvegy illő tartásának, ebből kifolyólag fenntartásra érdemtelen intézmény. Megjegyezte emellett, hogy ha ez előbbi szabályozást a bírói gyakorlat „abrogálja”, azzal túllépi hatáskörét, mert a törvények eltörlése a törvényhozó hatalom jogkörébe tartozik. Viszont lehetősége van konstatálni, hogy a módosult viszonyok miatt hatályát veszítette. Ennek megfelelően járt el a Curia a 63. sz. (ún. Holtkézi) polgári teljesülési döntvény meghozatalakor, amikor Kiss szerint helytelenül kimondta, hogy az ösiség megszűnésének köszönhetően a korábbi hazai törvények már nem alkalmazandóak. Úgy vélte Kiss, hogy ennek mintájára a bírói gyakorlat a jogalkotó hatáskörébe történő beavatkozás nélkül az özvegyi jogot illetően is választhatna volna a legkiválóbb álláspont életbe történő átültetését. Ennek hiányában azonban csupán alkalmazták a Hármaskönyv, illetve az 1840: VIII. tc. szabályait. E két rendelkezés közötti eltéréseket úgy oldották fel, hogy a korábbi nemesi jog rendelkezéseit országossá nyilvánították, továbbá az 1840: VIII. tc. azon részét, amely a mostoha anya özvegyi jogára vonatkozott kiterjesztették az összes mostoha anyára, attól függetlenül, hogy milyen rendű volt. Tehát a rendi különbségeket a bírói gyakorlat kiküszöbölte.⁶² Hasonlóan vélekedett Jancsó György,⁶³ Fodor Armin⁶⁴ és Menyhárt Gáspár,⁶⁵ illetve maga Kiss Albert is helyeselte a Curianak a rendi különbségek megszüntetésére irányuló törekvéseit.⁶⁶

Werböczy Hármaskönyve és a Summa Legum

Az elévülés a magyar anyagi magánjogban című tanulmányában a Hármaskönyv és a *Summa Legum* viszonyával foglalkozott Kiss Albert, amellyel kapcsolatban kifejtette, hogy az elévülés illetve az elbirtoklás vonatkozásában nem volt hatással a *Summa Legum* Werböczyre.⁶⁷ Majd Schiller Bódog⁶⁸ ezzel összefüggésben megjelent munkájához írt észrevételeket. Hangsúlyozta, hogy *Schillert* megelőzően nem volt olyan magyar jogtörténeti mű, amely mélyrehatóan vizsgálta volna azt a kérdést, hogy a *Summa Legum* mennyiben hatott Werböczyre.⁶⁹ *Schillerral* azonos véleményen volt Kiss azzal

⁶¹ BALÁSFALVI KISS 1909, 191. p.

⁶² Curia 5949/1887.

⁶³ JANCÓSÓ1901.

⁶⁴ FODOR ÁRMIN: *Magyar Magánjog V. kötet. Öröklési Jog.*

⁶⁵ MENYHÁRT 1905.

⁶⁶ BALÁSFALVI KISS 1909, 192. p.

⁶⁷ BALÁSFALVI KISS 1902, 200. p.

⁶⁸ SCHILLER 1908.

⁶⁹ BALÁSFALVI KISS 1908. 200–202. pp.

kapcsolatban, hogy még az sem állítható teljesen biztosan, hogy Werbőczy ismerte a *Summa Legum* jogkönyvet, hisz a Hármaskönyvben minden tételről több rendelkezés szerepel, mint a Summában, továbbá a közös tételek teljesen eltérő sorrendben jelennek meg. Valószínűsíthetőnek tartották, hogy egyes részek a *Summa Legum*mal közös forrásból származnak. Kiss hangsúlyozta, hogy beigazolódott azon nézete, hogy amennyiben a Summa hatással volt a Hármaskönyvre, az leginkább a Prológus bizonyos részeire vonatkozott, vagyis ha történt is átvétel, akkor az csupán alárendelt relevanciájú részletet ölelt fel. Ugyanezen eredményre jutott Schiller is, amit Schiller legnagyobb érdemének tartott Kiss. Kiemelte, hogy az ő vizsgálatának és megállapításainak köszönhetően a magyar jogászság tisztán láthat e kérdésben, tehát Kiss szerint is valószínűsíthető Schiller eredményei után, hogy Werbőczynek nem volt szüksége a *Summa Legum* rendelkezéseiből kölcsönözni és az ennek ellenére elforduló közös tételeket más nagyobb terjedelmű jogkönyvből vagy akár több jogkönyvből szedte össze Werbőczy. Kétséget kizáróan azonban ezt sem lehet bebizonyítani, hisz a Hármaskönyvben található olyan részek, amelyek a *Summa Hostiensis*ben (a *Summa Legum* egyik fő forrásában) is szerepelnek, ugyanakkor ezzel még nem zárható ki, hogy Werbőczy a *Summa Legum*ba is vetett néhány pillantást. Kiss végül arra a következtetésre jutott, hogy Werbőczy Hármaskönyvének fő forrásai közül kialakult vita „*meddő, mert legföljebb az bizonyítható be, hogy Werbőczynek nem volt szüksége a rövid Summát használni, mert az eredeti források illetőleg más bővebb jogkönyvek – melyek alapján a Summa is készült – voltak azok, amelyekből merített vagy meríthetett.*”⁷⁰

Balásfalvi Kiss Albert a római jog mellett a magyar magánjog történetének egyik legkiválóbb kutatója volt, melyet bizonyítanak az egyes magánjogi tárgyú tanulmányai is. Ezek közé tartozik többek között az 1900-ban megjelent *Szociológia és magánjog*,⁷¹ a *Dolgozatok a magánjog köréből*⁷² vagy *Az Országbírói Értekezlet félévszázados évfordulójához* címmel írt munkája a Jogtudományi Közlönyben. *A Magánjogunk alakulása a jogegyenlőségi államban* című dolgozatát Grosschmid Béni jogtanárként való működésének 30. évfordulójára készítette,⁷³ mint ahogy megemlékezett Polner Ödönről⁷⁴ is. Mindezek mellett véleményét mondott a korabeli jogi oktatásról is.

⁷⁰ BALÁSFALVI KISS 1908, 201. p.

⁷¹ BALÁSFALVI KISS ALBERT: *Szociológia és magánjog*. Különlenyomat a Huszadik Századból. Kecskemét, 1900.

⁷² BALÁSFALVI KISS ALBERT: *Dolgozatok a magyar magánjog köréből*. Mildner Ferenc kiadása. Kassa, 1910.

⁷³ BALÁSFALVI KISS ALBERT: *Magánjogunk alakulása a jogegyenlőségi államban*. Emlékkönyv Grosschmid Béni jogtanár működésének harmincadik évfordulójára. Rényi Károly kiadása. Budapest, 1912.

⁷⁴ BALÁSFALVI KISS ALBERT: *Polner Ödön, a professzor*. Dolgozatok Polner Ödön egyetemi ny. e. tanár születésének 70. évfordulójára. Szeged, 1935.

III. Fontosabb művei

Az elévülés az anyagi magánjogban. Politzer Zsigmond és Fia Kiadványa. Budapest, 1902. [BALÁSFALVI KISS 1902a]

Az elévülés a Polgári törvénykönyv tervezetében. In: BARTHA RICHÁRD – ILLÉS JÓZSEF – SZLADITS KÁROLY – SZÁSZY BÉLA – W. WOLF KÁROLY (szerk.): *Kritikai Tanulmányok. A polgári törvénykönyv tervezetéről.* Grill Károly Cs. és kir. udv. könyvkereskedése. Budapest, 1902. [BALÁSFALVI KISS 1902b]

Werbőczy Hármaskönyve és a Summa Legum. In: *Jogtudományi Közlöny.* 23. szám. 1908. 200–202. pp.

A mostohaanya özvegyi joga a kir. Curia újabb gyakorlatában. In: *Jogtudományi Közlöny.* 22. szám. 1909. 190–193. pp.

A római jog receptiója a germán jogban és annak hatása az európai jogfejlődésre. A M. Kir. Ferenc József Tudományegyetem kiadása. Szeged, 1937.

IV. Irodalomjegyzék

- BENKE JÓZSEF: *Az Erzsébet Tudományegyetem rektorai és dékánjai.* Agóra Nyomda. Pécs, 1998. Digesta. 44. könyv. 7. fejezet. *Celsus.*
- CSEKEY ISTVÁN: *Balásfalvi Kiss Albert. Jogállam.* 1937. 283–286. pp.
- FAYER LÁSZLÓ: *Idegen fogalommeghatározások a büntetőjogban.* In: *Jogtudományi Közlöny* 51. szám. 1899. 370–374. pp.
- FODOR ÁRMIN: *Magyar Magánjog III. Kötelmi jog.* Singer és Wolfner. Budapest, 1899.
- FODOR ÁRMIN: *Magyar Magánjog V. Öröklési Jog.*
- GRAWEIN ALEXANDER: *Verjährung und gesetzliche Befristung I.* Duncker & Humblot. Liepzig, 1880.
- JANCSÓ GYÖRGY: *Magyar házassági és házastársi öröklési jog.* Budapest, 1901. Kecskeméti Közlöny. 1937. július 19. évforduló 146–172. szám. 148. sz.
- MENYHÁRT GÁSPÁR: *Dolgozatok a magánjog köréből. Özvegyi jog.* Kolozsvár, 1905.
- MOLNÁR IMRE: *A római jog professzorai a Szegedi Egyetemen.* In: TÓTH KÁROLY (szerk.): *Acta Iuridica et politica.* Tomus LVII. Fasciculus 6. Szeged, 1999.
- PÉTERNÉ FEHÉR MÁRIA – SZABÓ TAMÁS – SZÉKELYNÉ KÖRÖSI ILONA: *Kecskeméti Életrajzi Lexikon.* Kecskeméti Füzetek 4. Kecskeméti Lapok Kft. és a Kecskeméti Monográfia Szerkesztőségének kiadása. Kecskemét, 1992.
- Révai Nagy Lexikona 21. kötet: kiegészítés.* Budapest. 1935.
- RUSZOLY JÓZSEF: *Magyar volt és professzor. Balásfalvi Kiss Albert (1874–1937).* Szeged 2001. 37–40. pp.
- FRIEDRICH CARL VON SAVIGNY: *System des heutigen römischen Rechts.* Veit. Berlin, 1974.
- SCHILLER BÓDOG: *A Hármaskönyv egyik állítólagos fő forrásáról.* Budapest, 1908.
- STIPTA ISTVÁN: *A jogakadémia tanári karának tudományos munkássága.* In: *A kecskeméti református jogakadémia története 1875–1949.* Károli Gáspár Református Egyetem Állam- és Jogtudományi Kar. Budapest, 2019.
- Szegedi Egyetemi Almanach.* 1921–1995. I. 1996.
- ZSÖGÖD BENŐ: *Fejezetek kötelmi jogunk köréből.* Az Athenaeum Irod. és Nyomdai R. T. kiadása. Budapest, 1900.